IS-SANTWARJU TA' SANTA MARIJA TAL-ĦLAS

minn Carmel Bianchi

Il-Bini tal-Knisja

Fuq ir-riħ ta' Wied is-Sewda, qalb ir-raba', ftit il-bogħod mill-Belt ta' De Rohan, insibu Santwarju wisq antik u devot. Qiegħed ingħid għas-Santwarju ta' Santa Marija Tal-Ħlas. Din il-Knisja ċkejkna, imma sabiħa ħafna, fl-antik ma nsibuhiex kif inhi llum. L-ewwel knisja lil din il-Madonna inbniet fi żmien il-Kastiljani (1412 - 1530) u dak iż-żmien kienet ġa meqjuma sewwa.

Din il-Knisja tal-Ħlas li naraw illum, tradizzjonalment jingħad li nbniet fl-1693 fuq pjanta tal-magħruf arkitett Malti Lorenzo Gafa'. Dan il-perit għamel din il-pjanta tal-Knisja ta' Santa Marija tal-Ħlas b'ringrazzjament, talli l-koppla tal-Parroċċa ta' San Ġorġ li kien ippjanta hu stess u tlestiet fis-sena 1684, ma kienx ġrala ħsara fit-terremot qawwi li kien ħakem lil Malta nhar il-11 ta' Jannar, 1693.

Leġġendi

Dan is-Santwarju ta' Santa Marija tal-Ħlas, għandu marbuta miegħu żewġ leġġendi ħelwin ħafna. Qabel ma nibda ngħidilkom dwar dawn leġġendi, nistħajjel li min jaf fejn hu dan is-Santwarju, jagħmel din il-mistoqsija, "Għaliex dan is-Santwarju tal-Ħlas, aktar qiegħed qrib ta' Ħaż-Żebbuġ, imma jagħmel mal-Parroċċa ta' San Ġorġ, Ħal Qormi?" Ħa nirrakkontalkom dawn il-leġġendi u araw x'jidhrilkom! Leġġenda minnhom tgħid, li meta l-benefattur il-Kavallier Franċiż Fra Kristofru Montgaudri kien qiegħed imut, bagħat żewġ qaddejja milli kellu, u bagħthom wieħed Ħaż-Żebbuġ u l-ieħor Ħal Qormi, biex iġibulu qassis ħalli jamministralu s-sagrament tal-morda. Jingħad li ta' Ħal Qormi wasal l-ewwel qabel dak ta' Ħaż-Żebbuġ. U b'rikonoxximent dan il-benefattur ħalliha lil ta' Ħal Qormi San Ġorġ.

Storja oħra tgħid, li meta f'Malta kien sar terremot qawwi f'Jannar 1693 dan il-maqdes ġarrab ħsarat kbar. Il-Qormin ħallsu l-ispejjeż għal dawn il-ħsarat. Jingħad li Żebbuġin malli raw il-Knisja rranġata rieduha. Iżda l-Qormin ma ħallewhiex lixxa, u waslu sa quddiem l-Inkiżitur. L-Inkiżitur ta' għaref li kien, wara li għarbel x'kien ġara, qal lil ta' Ħaż-Żebbuġ, "Il-fejn iħares il-bieb prinċipali ta' din il-knisja?" U dawn wieġbu, "In-naħa ta' Ħal Qormi." Qabeż l-inkiżitur u qalilhom, "Mela l-knisja hija ta' Ħal Qormi".

Fl-arkivji tal-Parroċċi ma hemm xejn miktub dwar dawn il-leġġendi. Iżda tajjeb li ngħidu wkoll, li fil-Vista Pastorali li għamel Mons. Pietru Dusina fl-1575 iqis li din il-Knisja ta' Santa Marija tal-Ħlas tagħmel ma' Ħal Qormi.

Kwadri Titulari

Fis-sagristija ta' din il-Knisja, qabel kien hemm imdendel il-kwadru titulari mpitter fuq l-injam. Dan il-kwadru sabiħ u t'arti kbira, kien sar fis-sena 1573. L-awtur tiegħu mhux magħruf. Biss nafu li ġie mħallas minn Fra Kristofru Montgaudri. F'dan il-kwadru naraw lil Santa Marija nkurunata, jidhru wkoll San Gwann il-Battista u San Pawl, iż-żewġ protetturi, Tal-Kavallieri u ta' Malta. Tidher ukoll id-dehra tal-Port il-Kbir. Hemm impittra wkoll l-arma ta' Montgaudri li ħallas il-kwadru u s-sena 1573.

Fiż-żmien il-Prokoratur ta' din il-Knisja tal-Ħlas, li kien il-Qormi Kanonku Penitenzier Dun Ġużepp Zammit, kien ħass li dan il-kwadru ta' valur hekk kbir jiġi restawrat. Fil-fatt hekk għamel u kien afdaħ f'idejn ir-restawratur magħruf Maurice Cordina li kien joqgħod fil-Fgura.

Illum għal raġuni ta' sigurta', dan il-kwadru ta' valur kbir, jinsab fil-Mużew tal-Knisja Arċipretali ta' San Ġorġ, Ħal Qormi.

Il-Kwadru titulari li naraw illum hu attriburit lil Francesco Zahra (1710-1773) li sar fis-sena 1773. Xogħol ieħor attriburit lill Francesco Zahra hu dak li juri l-Missier Etern. Dan il-kwadru ovali, kważi tond jinsab fuq il-kwadru titulari.

Il-Pittura mal-apside jew fl-arzella kif bosta wkoll isibuha saret fl-1719 minn Enrico Regnaud (1692-1764). Din turi l-inkoronazzjoni tal-Madonna mit-Trinita' Qaddisa.

Statwa Tal-Ġebel

Kull min iżur din il-Knisja, fil-misraħ ta' quddiemha, jistħajlu qisu f'Malta fi żmien il-Kavallieri. Fuq iz-zuntier insibu loġoġ jew aħjar ħnejjiet bil-bankijiet u mwejjed tal-ħaġar. Jingħad li dawn il-bankijiet u mwejjed kienu saru apposta, għal dawk id-devoti li fiż-żmien kienu jmorru jeħilsu l-wegħdi tagħhom. Ħdejn iz-zuntier ta' din il-Knisja, insibu statwa sabiħa ta' Santa Marija, xogħol fil-ġebel ta' l-Imgħallem bravu Ċensu De Kandia fis-sena 1867. Ma' din l-istatwa hemm lapida li tgħid, li l-Isqof Monsinjur Gejtu Pace Forno, jagħti 40 jum indulġenza, lil min jirreċita 'Ave Marija', quddiem din l-istatwa. Dan id-digriet li jagħti 40 jum, ħareġ nhar it-8 ta' Jannar tas-sena 1868.

Ħarsien Mill-Liġi

Dik il-ħabta skond il-liġi, jekk xi ħadd ikun għamel xi delitt, biex jeħles mill-ġustizzja, kien jew jidħol ġo xi knisja, jew joqgħod fuq iz-zuntier tagħha, (jew inkella jaqbad ma' Suttana ta' xi qassis, u b'hekk kien jeħles mill-kastig). Min jaf kemm dawn il-ħnejjiet jew loġoġ ta' din il-Knisja servew ta' kenn mill-ksieħ u xita u mill-qilla tax-xemx fis-sajf lil dawk il-ħatja. Mal-ħajt ta' din il-knisja, bħal ħafna knejjes żgħar oħra, fuq barra, fejn illum hemm il-bieb prinċipali hemm irħama bil-kliem fuqha bit-Taljan li qiegħed hekk, "Non Gode l-Immunita' Ecclesiastica". Li tfisser li l-Immunita' Ekklesjastika spiċċat. L-irħama kienet titwaħħal mal-faċċata tal-knisja biex turi li dik il-knisja ma kinitx tgawdi il-privileġġ ta' l-immunita'. Din il-proklama governattiva ħarġet nhar l-10 t'April, 1828.

Kwadri Tal-Wegħdi

Bħal ma diġa rriferejt, id-devozzjoni lejn Santa Marija tal-Ħlas, hija qawwija ħafna. Infatti nsibu numru mhux żgħir ta' kwadri tal-wegħdi, imdendlin fis-Sagristija u fid-daħla tagħha. Uħud minnhom huma antiki ħafna u juru l-grazzji maqlugħa. Fuq uħud minn dawn il-kwadri naraw V.F.G.A. li jfissru; Votum Fecit Gratiam Accepit jew Voto Fatto Grazia Accettata. Dan

ikompli f'paġna 13

ikun xhieda li d-donatur tal-kwadru jkun qala l-grazzja.

Pellegrinaġġi
Saru wkoll ħafna pellegrinaġġi għal dan is-Santwarju tal-Ħlas fejn irrikorru lejn Santa Marija tal-Ħlas fil-bżonnijiet tagħhom, u f'kull għawi li l-Gżira tagħna kienet tinħtieġ.

Fis-sena 1718, żmien l-Isqof Fra Ġakbu Cannaves, Malta kienet skarsa ħafna mix-xita. Dan ordna li jsiru suffraġi lill-Erwieħ Tal-Purgatorju u purċissjonijiet ta' penitenza. Il-Kappillan ta' l-Isla, Dun Furt Vella, għamel purċissjoni bil-vara ta' Marija Bambina, bil-mixi għal dan is-Santwarju tal-Ħlas. Fi triqthom lura, talbhom ġie mismugħ. Bdiet nieżla xita bil-qliel.

Fis-sena 1850 Malta kienet maħkuma mill-Kolera. Il-Vigarju ta' Ħal Qormi, Dun Ġamri Vella, qassis mill-istess raħal, għamel pellegrinaġġ bl-istatwa ta' San Ġorġ mill-Knisja Parrokjali għal din tal-Ħlas.

Fis-sena 1870 Malta reġgħet kienet skarsa ħafna mix-xita. Il-Kappillan ta' Ħal Qormi, dak iż-żmien, Dun Alwiġ Ellul, għamel pellegrinaġġ bl-istatwa ta' San Ġorġ għal dan is-Santwarju.

Fis-sena 1920, wara l-gwerra, l-Kappillan ta' Ħal Qormi, Dun Vinċenz Azzopardi, għamel pellegrinaġġ bl-istatwa tal-Madonna tar-Rużarju.

Fis-sena 1940, fuq Malta kien għaddej żmien ikraħ. Kienet qorbot il-gwerra fuq il-Gżira tagħna. Il-Kappillan ta' Ħal Qormi, Dun Anton Vella, kien għamel pellegrinaġġ bl-istatwa ta' San Massimu u Santa Konsolata Martri, mill-Parroċċa ta' San Ġorġ għal dan is-Santwarju ta' Santa Marija Tal-Ħlas. Dan il-Kappillan Dun Anton Vella, laħaq Kappillan fis-sena 1934 sa l-1953 u Arċipriet sa l-1955. Dan kien l-ewwel Arċipriet tal-Parroċċa ta' San Ġorġ Ħal Qormi.

Pellegrinaġġ ieħor li xieraq ħafna li jissemma ma' dawn huwa dak li sar nhar it-13 ta' Mejju, 1988 fis-Sena Marjana. Dan il-pellegrinaġġ kien sar bejn iż-żewġ Parroċċi Qormin flimkien, jiġifieri l-Parroċċa ta' San Ġorġ u San Bastjan.

Il-Priedka tal-Milied Bil-Lejl
Ta' min igħid ukoll, li fis-sena 1979 saret ukoll il-quddiesa tal-Milied bil-lejl. Il-Prim ċelebrant kien Dom. Angelo Mifsud O.S.B. li għal xi żmien kien ukoll ir-rettur ta' din il-knisja tal-Ħlas. F'din il-quddiesa saret ukoll għall-ewwel darba, l-priedka tradizzjonali tal-Milied minn tfajjel ċkejken. It-tfajjel li għamel il-priedka tal-Milied, kien ibni Saviour. Għal din il-quddiesa ta' bil-lejl, ġew nies saħansitra mill-Mellieħa. Jien li wkoll flimkien ma' Marti Carmen u binti Mariosa konna preżenti f'din il-quddiesa, tkellimna ma' dan ir-raġel u l-familja tiegħu mill-Mellieħa. Dawn qalulna li ġew biex jirringrazzjaw lil Alla u lill-Madonna tal-Ħlas għall-grazzja kbira li kienu qalgħu. Billi dak iż-żmien ma kienx hemm dawl elettriku, (iżda illum il-ġurnata hemm) għal din il-quddiesa nġieb ġeneratur żgħir, biex inxtegħlu xi bozoz fil-knisja. Fuq il-bejt ta' din il-knisja, fuq iz-zuntier u fuq il-ħitan tar-raba fil-pjazzetta ta' madwar il-knisja, inxtegħlu numru sabiħ ta' fjakkoli. L-atmosfera sabiħa li kien hemm f'dan is-Santwarju ta' Santa Marija tal-Ħlas, f'dan il-lejl għażiż u Qaddis tal-Milied, hija xi ħaġa sabiħa u mpressjonanti, li mhux la kemm tinsiha kif ġieb u laħaq.

Preżentazzjoni Tat-Trabi
F'dan is-Santwarju, bosta huma dawk l-ommijiet minn kull rokna tal-Gzira tagħna, li jiġu jippreżentaw lit-trabi tagħhom lil Santa Marija. Ħafna huma dawk l-ommijiet li fil-ħlas u t-tqala tagħhom jitolbu ħerqana lil Santa Marija, biex ikollhom ħlas tajjeb. Dawk l-ommijiet jew familji li jixtiequ li jippreżentaw lit-Trabi tagħhom, għandhom jikkuntatjaw l-Arċipriet tal-Parroċċa ta' San Ġorġ Ħal Qormi.

Jisthoqqlu kull tifħir is-Sur George Mangion għad-dedikazzjoni tiegħu, ta' kemm iżomm nadif dan is-Santwarju.

Qabel f'dan is-Santwarju kien isir quddies kull nhar ta' Ħadd. Iżda ġara li minħabba nuqqas ta' saċerdoti, qed issir quddiesa kull tielet Ħadd ta' kull xahar. Dan is-Santwarju huwa sabiħ ħafna u miżmum nadif kif tassew jixraq.

Qormi 14 t'Awissu, 1996

Referenzi

1. Karmenu Psaila: Il-Knisja Arċimatriċi ta' Ħal Qormi bil-ġrajja tagħha, Malta 1937.

2. Joseph F. Grima (Editur): Il-Knisja Parrokkjali ta' San Ġorġ - Erba' Sekli ta' Storja, Malta 1984.

3. Carmel Bianchi: Is-Santwarju ta' Santa Marija Tal-Ħlas, Malta 1973.

Il-kwadru titulari ta' Santa Maria tal-Ħlas attribwit lill-Franġisku Żahra fis-sena 1773